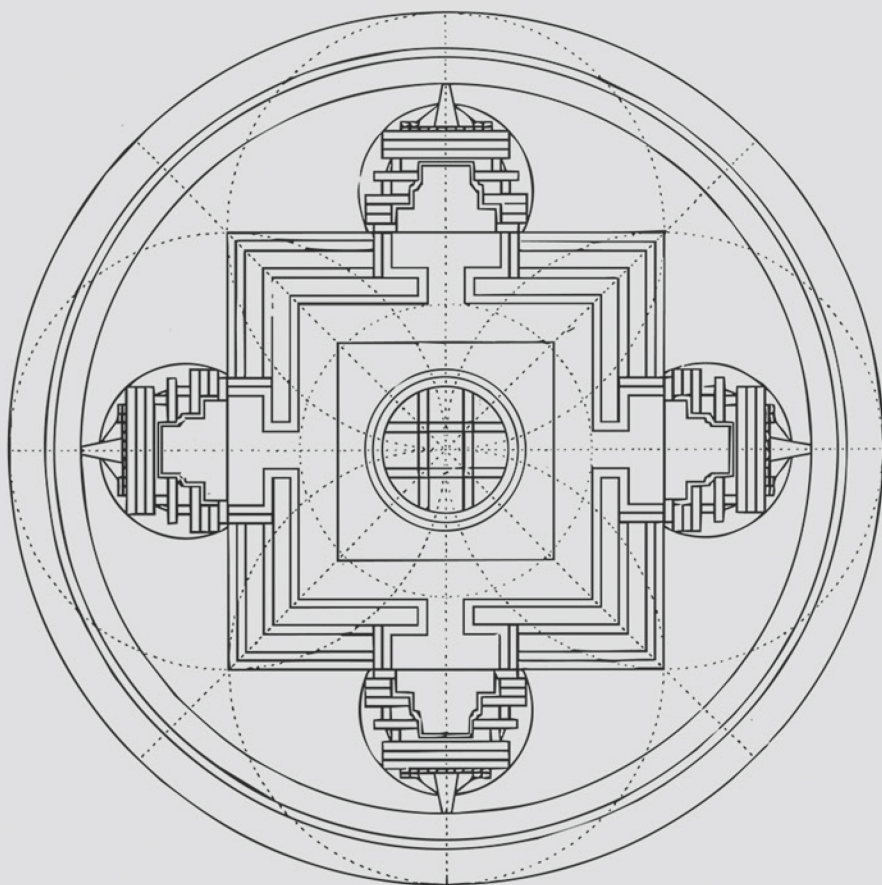

keréknyomok

2015/9. SZÁM ORIENTALISZTIKAI ÉS BUDDHOLÓGIAI FOLYÓIRAT

Tartalom

A szerkesztő megjegyzése	5	GIUSEPPE TUCCI A mandala, mint a reintegráció eszköze	91
VISSZAEMLEKEZÉSEK, TANULMÁNYOK, FORDÍTÁSOK		NARANCSIK GABRIELLA Jung mandalái és az Eranos köre	99
BETHLENFALVY GÉZA Horváth Z. Zoltán (1955–1996)	7	KELÉNYI BÉLA A Guhjaszamádzsza mandala méretarányai és megrajzolásának szakaszai	113
KICSI SÁNDOR ANDRÁS Horváth Zoliról	13	GELLE ZSÓKA Jolmó mandala	133
VÉGH JÓZSEF Horváth Z. Zoltán műveinek jegyzéke	16	KRITIKÁK, RECENZÍÓK	
VÉGH JÓZSEF Hit és tudás: Képzeletbeli beszélgetés Horváth Z. Zoltánnal	22	Agnieszka Helman-Ważny: The Archaeology of Tibetan Books	145
SZABÓ KRISZTINA – TÓTH ZSUZSANNA A megszabadulás ékköve – részlet 2.	36	Michael Henss: The Cultural Monuments of Tibet, I–II.	147
VÉGH JÓZSEF Nágárdzsuna Baráti levele	49	SUMMARIES IN ENGLISH	149
KELÉNYI BÉLA Az elmandalásított világ	78	E SZÁMUNK SZERZŐI	

VÉGH JÓZSEF

Nágárdzsuna „Baráti levele”

Nágárdzsuna a mahájána buddhizmus egyik első mestere, a legendák szerint barátjához, támogatójához írta levelét, amelyet a különböző buddhista hagyományok a világi gyakorlóknak szánt útmutatásként olvasnak. Szanszkrit eredetije sajnos nem maradt fenn. E fordítás a TKBF mesterképzését lezáró szakdolgozatban jelent meg először, és elsősorban a tibeti szöveghagyományon alapul, de figyelembe veszi a kínai és a modern angol fordításokat is. A mű a II. századi India emberéhez szól, amit különösen a karmáról és a pokoli szenvedésekről szóló versei mutatnak. A szöveg végén található az egyik első hivatkozás Avalókitésvara és Amitábha Buddha alakjára. A buddhista életvitel és uralkodás irányelveit Nágárdzsuna később egy hosszabb, 500 versszakos levélben, a *Drágakőfüzérben* (*Ratnávalí*) fejtette ki.

BEVEZETÉS

Nágárdzsuna e híres műve nem maradt fent eredetiben, de három kínai és egy tibeti fordítása mutatja népszerűségét. A második században született írást a hagyomány szerint a Nálanda kolostoregyetem apátja írta tanítványának, a Szátaváhana-dinasztia akkor még fiatal királyának, Gautámíputra Jadzsnya Srí Satakarnínak, az észak-indiai Ándra uralkodójának. Hogy pontosan mikor és milyen körülmények között adhatta át verses levelét, nem tudjuk.

Tibeti változatát 1996–1997-ben olvastam a TKBF szövegolvasás óráinak keretében. Ehhez magyarázatokat többek között akkori tibeti tanáraitól kaptam: Loszang Szönám Lodrötől és Karma Dordzse Nyercsangpától. Mindketten sokszor hivatkoztak rendjük alapítójára, Congkapára, aki hosszabb, részletesebb, fokozatos meditációs kézikönyvében (t. *lam rim chen mo*) gyakran idézi ezt a művet. Amikor e meditáció gyakorlása közben feltárult a versek mögötti tartalom, elhatároztam, hogy lefordítom.

A munkához főiskolai jegyzeteim mellett a fent említettek előszóiban adott magyarázatait is felhasználtam. A nyugati fordítások tanulmányozása előtt megvizsgáltam a kínai buddhista kánonban található változatokat is. Ezeket, mint a tibetit is, indiai mesterek segítségével készítették, ám míg a tibeti esetenként homályos, mert szolgai módon ragaszkodik a szanszkrit nyelvtani szerkezetéhez, úgy sokszor a kínai ad magyarázatot egy adott mondat értelmére.

Az egyik kínai fordító, Yi Jing szerint ezt a verses levelet a világi követők az egész buddhista Indiában ismerték és nagy becsben tartották. Megtanulták kívülről, és egymásnak mondták el a théraváda szerzetesekhez hasonlóan, amikor teljes felavatásukat a *Dhammapada* recitációjával köszönték meg.

A fordítás során számtalan modern és fadúcos tibeti kiadást vetettem egybe, és vettem figyelembe. (Ezek adatait lásd a cikk végén a bibliográfiában.)

BARÁTI LEVÉL

1.
Felség, hallgasd meg e nemes léptékű verseket!
Erényeidtől indítatva azért állítottam
Őket össze, hogy a *Szugata*¹
Beszédeinek érdemes szavára hajlítsalak.²
2.
Ne szöld le verseimet, még ha rosszak is!
Mert a tiszta *Tant* adják tovább,
Ahogyan a bölcsök ajánlják fel
A *Tathágata*³ mását, bármiből is készült.
3.
Ha pedig úgy érzed már, hogy a szívedbe
Zártad a *Nagy Bölcs* minden szavát,
Akkor gondoldj arra, nem lesz-e
A meszelt fal is fehérebb, ha rásüt a hold?⁴
4.
A *Győztes*⁵ megtanította a hat felidézést:
A Buddha, a Tan, a Közösség;
Az adás, az erkölcs és az „isteniek.”
Ezek minden erényét idézd fel külön-külön!⁶

¹ A *Szugata* (sz. *Sugata*, t. *bDe bar gshegs pa*) Buddha egyik, nevét helyettesítő állandó jelzője. Többféleképpen is fordíthatjuk, pl.: „Jól érkezett”, „Jóba érkezett”. Ez a „jó” egy szenvedéstől mentes állapotra vonatkozik, amelyben nem tagadjuk meg, nem akarjuk megsemmisíteni a szenvedést és okait, hanem felülemelkedünk rajtuk, megbarátkozunk velük. Ez a „jó” a boldogság (sz. *sukha*, t. *bde ba*) is ragaszkodásmentes állapot, amelyben zavartalanul tapasztaljuk az összhangot önmagunkkal és környezetünkkel. Másrészt olyan természetes dolog, mint testi- lelki egészségérzetünk, amelyet igazán csak akkor veszünk észre, kezdünk becsülni, amikor elveszítjük. Ilyenkor azonban mindent megteszünk azért, hogy „visszaszerezzük”. A „Megvilágosodott” szakadatlanul ebben él. Lásd még a *Győztes* vagy a *Tathágata* kifejezéseket.

² A *bsod nams 'dun* többféleképpen értelmezni, miközben a vers mögötti kép ugyanaz marad. A szanszkrit mellérendelő módon szemléli a mondatot, ezért a szenvedő és az aktív szerkezetek többnyire felcserélhetők, a különbség inkább csak a személytelen fogalmazásban rejlik. Így a „*punjakáma*” szó egyaránt utalhat a királyra és a versekre is.

³ A *Szugatához* hasonló, Buddhára, a megvilágosodottra mutató kifejezés (sz. *Tathágata*, t. *De bzhin gshegs pa*) nem teljesen fedi az egyik legelterjedtebb magyar változatát, a „Beérkezett”-et. Az eredeti szóösszetételt felbontva olvasható úgy, hogy „oda(/ úgy) érkezett” (sz. *tathā āgata*), és „oda(/ úgy) ment” (sz. *tathā gata*).

⁴ A „meszelt fal” (t. *ráo thal*) kifejezést Berzin „határkőnek”, „mérőldkőnek” fordítja. Ebben az esetben a fehérre meszelt felület tűnik fel jobban a telihold fényében. Kalupahana általános értelemben olvassa, míg a késői magyarázatokban ontológiai felhangot kap, a Nágárdzsuna korában valószínűleg csak a fehér szín észlelésére vonatkozó utalás (t. *lta*).

⁵ A „Győztes” Buddha állandó jelzője, amely elsősorban Marának, a gonosznak a legyőzésére vonatkozik, vagyis arra, hogy Buddha úrrá lett minden kísértésen és félelmen, kívülről-belül.

⁶ Ez a kérés arra hívja fel a figyelmet, hogy ezt a gyakorlatot folyamatosan kell végezni. A „felidézés”, az „emlékezés” (sz. *smṛti*, t. *dran pa*) arra utal, hogy ezeket a dolgokat mindig szem előtt kell tartani, mindig a tudatunkban kell, hogy legyenek, mint az a tény, hogy élünk.

5.

Kövesd mindig a jóra vivő tettek tíz ösvényét,
 Testben, szóban és gondolatban!
 Fordulj el a sörtől és a többtől,
 S leld inkább örömöd az erényes életben!

6.

Tudd, hogy az élvezetek állhatatlanok, lényeg nélkül valók!
 Lehet-e majd más, különb társad
 Annál a tökéletes cselekedetnél,⁷ mint az,
 Hogy a szerzeteseknek, bráhmanáknak⁸ és a barátoknak adsz?

7.

Támaszkodj a romolhatatlan, tiszta,
 Világos és befolyásolhatatlan belső szabályokra,
 Miként a mozognak s a mozdulatlanok is a föld a támasza;
 Úgy e szabályokat mondta Buddha minden jó tulajdonság alapjának!

8.

Az adás, az erkölcs, a türelem, a törekvés,
 Az összeszedettség és a bölcsesség – ezek a tökéletességek.
 Ha gyakorlod őket, Győztes uralkodóként érsz majd
 A létezés óceánjának túlsó partjára.

9.

Az a család, ahol tisztelik a szülőket,
 Van tanítója, van papja –⁹
 Az ilyen tiszteletnek híre kel majd,
 S létük magasabb állapotban tetőzik.

10.

Hagyd el az ártást, a lopást, a kicsapongó életet,
 A hazugságot, a sörféléket, a dőzsölést,
 Ne lustálkodj magas ágyban, ne dalolj,
 Ne táncolj, és ne díszítsd magad föl!¹⁰

⁷ A „tökéletes cselekedet” (sz. *pāramitā*, t. *pha rol tu phyin pa*), „túlsó partra juttató”, a feladatot „végig vivő”, „teljesítő” cselekedet, amelyek rendszere már a hínájában is ismert volt, de a mahájána gyakorlata és tanításai kimondottan ezekre épülnek. A hat vagy tíz páramitá sora az önzetlen adással kezdődik, amely a ragaszkodás, a dolgokhoz való tapadás egyik legjobb ellenszere. Felsorolásukat lásd a 8. versben. A théraváda szóhasználatban nyelvtanilag jobban megfelel a bódhiszattva tevékenység logikájának, mert folyamatos alak. A szanszkrit páramitá (sz. *pāramitā*) befejezett, noha akkor már Buddhára kellene utalnia, aki „Beérkezett”, „átért a túlsó partra”.

⁸ Nágárdzsuna király „barátjához” címzett levelében a bráhmana szó egyformán vonatkozik a hindu papi rétegre, és arra a bráhmanára is, akiről a *Dharmmapada* egyik fejezete szól, aki nem születése révén, hanem rátermettségénél fogva bráhmana.

⁹ Lásd előbb a bráhmana szóhoz kapcsolódó lábjegyzetet.

¹⁰ A szöveg megnevezi, hogy mivel ne díszítsük magunkat, pl. különböző alkalmakhoz megfelelő fűzerekkel.

11.

Azok a nők és férfiak, kik az *arhatok*¹¹ erényét
A nyolc fogadalmat követik,
Ha ezeket csak egy napra is megfogadják¹²
Isteni testben születnek majd újjá.

12.

Tekintsd a fösvényiséget, csalást, képmutatást, érzéki vágyat, lustaságot,
Gőgöt, a ragaszkodó vágyat, haragot,
Valamint a származással, testalkattal, tanultsággal,
Fiatalsággal vagy szerencsével való kérkedést mind ellenségeidnek.

13.

„A figyelemben a halhatatlanság nektárja,
A figyelmetlenségben a halál vár” – mondá a Bölcs.¹³
Hogy jó tulajdonságaid gyarapodjanak,
Mindig tisztelettel s figyelmesen élj!¹⁴

14.

Amikor egy figyelmetlen emberből
Éber lesz, az olyan, mint amikor
A felhők mögül előtűnik a Hold,
Mint Nanda, Angulimála, Adzsátasatru, Udajana.¹⁵

15.

Mivel nincs jobb vezeklés, mint a türelem,
Ne hagyd, hogy a harag megosszon!
A Felébredett maga mondta:
„Elhagyván a haragot vissza már nem térsz.”¹⁶

¹¹ Az *arhatok* (sz. *arhat*, „méltó”, „érdemes”) nem önerejükől, maguktól, hanem egy másik megvilágosodott lény, egy Buddha segítségével szabadulnak meg teljesen a szenvedéstől, ezért „méltók”, „érdemesek” a tiszteletre.

¹² Egy napos fogadalmat tesznek. „Egy napos fogadalom”-ról (sz. *upavasatha*, p. *uposatha*, t. *bsnyan gnas*) akkor beszélünk, ha a világi ember, a négy gyökér és a négy ág megtartását fogadja meg (t. *bsnyen gnas kyi sdom pa*). Ezek a következők: A négy gyökér (t. *rtsa ba bzhi*) 1. ölés, ártás, 2. lopás, 3. nemi érintkezés, 4. csalás, hazugság. A négy ág (t. *yan lag bzhi*): 1. széles és magas ágyban aludni, 2. alkoholt fogyasztani, 3. énekelni, táncolni és ékszereket viselni, 4. délután étkezni. A versből érthetjük úgy is, hogy ha valaki, legalább egy napra megfogadja a tíz szabályból nyolc szabály betartását, az már pusztán ettől remélheti, hogy egy magasabb birodalomban születhet újjá. Vö. BAUMGARDT 1977. (Természetesen akkor, ha a többi feltétele is adott a kedvező továbblétesülésnek, s nem követel olyan ártalmas tetteket, amelyek megsemmisítik ennek a fogadalommal összeszedettebb tudatnak az előre vivő pozitív hatását.)

¹³ Vö. Dh 21, 22.: „Figyelemmel a halhatatlanság, / a figyelmetlenséggel a halál jár. / Aki törődik, nem hal meg, / a nem törődő már halott. // A bölcs az, akik figyelmükben / ezt a különbséget már élesen látják, / Majd az éppen ettől nemeselek lelik meg / benne kedvüket és örömeiket. //” (*appamādo amatapadam/ pamādo maccuno padam/ appamattā na mīyanti/ ye pamattā yathā matā. // etam viśesato űatvā/ appamādamhi paűđitā/ appamāde pamodanti/ ariyānaṃ gocare ratā //*).

¹⁴ A tisztelet: figyelem. A figyelmünkkel tiszteljük meg egymást. Ennek külső jelét adva megerősítjük a figyelmünk kölcsönösségét. Ha a figyelem nélkül mutatjuk a tisztelet jeleit, nevetségessé válunk, szerepet játszunk.

¹⁵ Tibetiül lefordítják a nevek jelentését: Örvendő, Ujjfűzérés, Jó kilátású és Boldogító nevű nagy tanítványok.

¹⁶ A „vissza nem térsz” (t. *mi ldog pa*) állapot egy olyan szerencsés születés, amelyből már a végső ellobbanás (sz. *nirvāṇa*, *mya ngan las ’das pa*) következik, nem kell ismét emberi testbe lépni (sz. *avadāna*, t. *’jug pa*). Ezek a lények a megvilágosodáshoz vezető cselekedetek gyümölcseit elfogyasztván az utolsó tudatpillanatukban érik el a teljes és tökéletes kialsávást (sz. *mahāparinirvāṇa*, t. *yongs su myan ngan las ’das pa*).

16.

Azzal, hogy győzködöd magad:

„Ez megsértett!”, „Az belém kötött és megvert!”

„Emez kirabolt!” – még inkább a haraggal viaskodsz.

Hagyd a haragot, s boldogra fordul álmod!¹⁷

17.

A lényekre¹⁸ mint vízre, földre

Vagy kőre rajzolt képre tekints:

Szennyezett szándékú az első,

S az utolsó a legjobb, akinek öröme a Tan.

18.

A Győztes szerint: „A lények háromfélék.

Mint a nektár, a virág és a tisztátalanság,

Szívhez szólóak, igazak vagy fonák beszédűek.”

Ebből az utolsót hagyd el!¹⁹

19.

Világból a világot, a sötétből a sötétet,

Világból a sötétet, a sötétből a világot –

Éri el a négyféle személy,

Kik közül te a legelső legyél!

20.

Mint a mangóra, gondolj az emberekre:

Az egyik éretlen, de érettnek tűnik,

A másik érett, ám éretlennek látszik,

Míg mások valóban azok: éretlenek vagy érettek!

21.

Ha szemet is vetnél más feleségére,

Akkor tekintsd őt kora szerint,

Anyádnak, lányodnak, édestestvérednek!

Ha mégis vágyakoznál, úgy jobb, ha tisztátalannak tartod őt!

¹⁷ Vö. Dh 3–4.

¹⁸ A tibeti *sems* ebben az esetben a *sems can* rövidítése. A vers szövegéből egyértelmű, hogy a kifejezés nem egy belső tartamra, hanem a lényekre vonatkozik. A *sems can* szándékkal (t. *sems pa*) bíró lény. A következő versek is a lények típusaira mutatnak rá. Vö. AN, I, 283: *pāsāṇalekhūpamo puggalo, paṭhavilekhūpamo puggalo, udakalekhūpamo puggalo*.

¹⁹ MN 1.329–396 Abhaja herceg kétélű kérdésére fejt ki Buddha azt, amit Nágárdzsuna a királynak egyértelműen mond. A szutta elemzése: KALUPAHANA 1995, 51–52, SL 18 magyarázata: KALUPAHANA 1995, 51–52.

22.

Csapongó tudatod a tanultakhoz, fiadhoz,
Kincseidhez vagy az életedhez hasonlóan őrizd!
Tartsd magad távol a vágyaktól-élvezetektől, mint a kígyótól,
Méregtől, kardvastól, ellenségtől vagy a tűztől!

23.

A vágyak a pusztulásba küldenek,²⁰
A Győztes szerint ezek olyanok, mint a kimpa gyümölcs:²¹
Hagyd el őket, hiszen ezek a vasláncok bilincselik
A világi lényeket a létforgatag börtönébe!²²

24.

A csatában az ellenfelét legyőzőnél
Nagyobb hősnek, bölcsek közt az elsőnek tartom
Azt, ki a hat érzékelő erő területén,
Meg nem állapodó, csapongó tudatát legyőzi.²³

25.

A fiatal nő teste kívülről (nézve),
Egy büdös, kilenc vágylyukú edényhez hasonlít,
Amelyet nehéz az összes tisztátalansággal megtölteni,
De te nézz a díszes lepel mögé!

26.

Tudd, hogy akik a vágyaikhoz ragaszkodnak,
Ugyanolyanok, mint a leprás, kit férgek kínoznak,
Aki, hogy jobban érezze magát, tűznek teszi ki azokat,
Noha nyugalmat éppen emiatt nem lelhet!

²⁰ A tibeti *phung ba bskyed pa* vagy egyes szövegváltozatokban *phung khrol bskyed pa* egyrészt a halmazokat (sz. *skandha*, t. *phung po*) idézi, másrészt ezzel azt sugallja, hogy a vágyak egy tudattalan, fizikai állapotba vezetnek, amely csupán a romhalmaza a lét- és tudatfolytonosságot alkotó elemeknek.

²¹ *Strychnos nuxvomica*, egy kb. 12 m magas örökzöld fa, amely Indiában és Délkelet-Ázsiában honos. Gyümölcse alma nagyságú, érett narancshoz hasonló színű. Magjai sztrichnin és brucin nevű mérgező alkaloidákat tartalmaznak. Régióta használják őket: kis mennyiségben étvágy fokozására vagy hashajtónak, nagyobb adagban rágcslók irtására, emberek megölésére, pl. a szűrő és vágó fegyverek hatását próbálták vele megnövelni.

²² A létforgatagra (sz. *samsāra*, t. *khlor ba*) sokféle hasonlatot alkalmaznak. Indiában, a nyugaton elterjedt elképzeléshez képest a testet nem tekintették a tudat börtönének. A test hordozója, mintegy háza vagy hajója a tudatnak. A börtön inkább a létforgatag szenvedésteli örvénylése.

²³ Vö. Dh 103, 322.

27.

Hogy majd a valóságot igazán meglásd,
Minden dologhoz a megfelelő figyelemmel²⁴ szoktasd a tudatod,
Nincs másik Tan, mely ehhez fogható,
[Teljességre vezető] erényekkel bír.

28.

Ne tisztelj senkit csak azért, mert előkelőnek született
Vagy mert tanult, ha nincs meg benne a bölcsesség és az erkölcs.
Viszont akiben megvan ez a két jó tulajdonság,
Azt akkor is tiszteld, ha a másik kettő még hiányzik.

29.

Világ Ismerője, tudatodban ne legyen otthon
A nyolc világi tulajdonság²⁵ egyike sem: szerzés és nem szerzés,
A boldogság és boldogtalanság, a dicsőség
És dicstelenség, a magasztalás és gyalázás!

30.

Királyom, egyetlen egy bráhmána, szerzetes, isten vagy vendég,
De még anyád, apád, gyermeked, feleséged
Vagy a kíséreted kedvéért se tégy rosszat:
Egyikük sem lesz ott a pokolban, hogy osztozzon [veled] a következményeken!²⁶

31.

Ha egyszer is rosszat tettél, [annak következménye]
Nem azonnal fog levágni, mint egy kard.
Ám amikor eljön a halál ideje,
[Biztosan] megízleled majd tetted gyümölcsét.

²⁴ A tibeti *yid la gyid pa a yid la byed pa* (sz. *manasikāra*) tiszteleti kifejezésekben használt alakja.

²⁵ A nyolc világi tulajdonság (sz. *dharma*, t. *chos*) párban jár: 1. vagyon szerzése és annak elvesztése vagy meg nem szerzése (t. *rnyed dang mi rnyed*), 2. a boldogság és boldogtalanság, a kívánt dolog megszerzése felett érzett öröm, vagy a meg nem szerzése, elveszése miatt érzett fájdalom, bánat (t. *bde dang mi bde*), 3. magasztalás és gyalázás (t. *bcod dang stod*) esetén is, ha valaki magasztal bennünket, ugyanakkor vagy máskor, biztos, hogy más nem osztja véleményét, sőt becsmérel bennünket, 4. dicsőség és dicstelenség is együtt jár, jó hírünk és rossz hírünk (t. *snyan dang mi snyan*), egymáshoz viszonyítva lesz jó vagy rossz hír. Így valamennyihez hiába ragaszkodunk.

²⁶ Természetesen az ő számukra is lesz következménye, csak nagyon valószínű, hogy a velejáró szenvedéseket nem együtt fogják megtapasztalni. A vers közismert buddhista tanítás: Jama figyelmezteti az embereket, hogy tetteikért nem ők, hanem ők maguk a felelősek. (AN 1.139–140, MN 3.178.)

32.

A Bölcs szerint: „A hét kincs: a hit²⁷,
Az erkölcs, az adás, a tanulás, a szerénység,
A szégyenérzet²⁸ és a bölcsesség.”
Ezeket valósítsd meg, más kincset gyűjteni hasztalan!

33.

Roszzul jár²⁹ a szerencsejátékos,
A csapatokba verődő, a lusta, a gonosz barátokra támaszkodó,
A részeges, és az éjszaka csavargó.
Hagyd el ezt a hatot, nehogy ugyanilyen híred keljen!³⁰

34.

Az emberek és istenek tanítója szerint:
„Minden kincs közül a legkülönb a mértékletesség!”
Így legyél mindig elégedett, mert ha ismered a mértéket,
Kincsek birtoklása nélkül is gazdag leszel!

35.

Felség, a sok tulajdonnal sok szenvedés jár,
A szerények esetében ez nem így van:
A kimagasló nágáknak ahány feje,
Annyi forrása van a szenvedésnek.³¹

36.

Háromféle feleséget hagyj el:
Egy, aki gyilkosként az ellenségével hál,
Egy, aki úrnőként férjét lenézi,
Egy, aki tolvajként a legkisebbet is ellopja!³²

²⁷ A hit a tények alapul vételét jelenti, feltételezi a hiteles mértéket (sz. *pramāṇa*, t. *tshad ma*) és a hiteles tanítót. Ezt az a hagyomány adhatja meg, amely Buddha megvalósította tanításokra épül. Egy megelégedett bizalom, mely szerint úgy is lehet, úgy is szeretnénk tapasztalni.

²⁸ A szégyenérzet itt visszajelzés, amely segítségével cselekedeteinkben, döntéseinkben tekintetbe tudjuk venni ezek másokra gyakorolt hatását, mások ezekről alkotott véleményét.

²⁹ Kedvezőtlen újjászületésben lesz része.

³⁰ Az újjászületések szempontjából így is olvashatjuk: A kockajáték, a bandákba verődés // A lustaság, rossz barátokra támaszkodni // A részegeskedés, a csavargás az éjszakában rossz újjászületésbe visz // Ezeket hagyd el, hogy ilyen híred ne keljen! //

³¹ Mindegyik fej csúcsán egy nagyon értékes drágakő van, amelyeket féltének. A t. *klu mchog* jelölheti a *nága* előkelőt, és azt az ékszer, amely a feje tetején van. Ezek a lények a vízben vagy a föld alatt élnek, egyszer ember, másszor kígyó alakban is megjelenhetnek, és értékes dolgokat őriznek.

³² A szöveg lehet konkrét utalás is, de a korai Buddha-beszédekben is elhangzik egy ugyanilyen felosztás.

37.

Tiszteld azt, mint a nemzetségnek rendelt isteni lényt,
Ki húgodként hasonul hozzád,
Ki barátnőként a szívébe zár,
Ki anyádként a javadra szolgál!

38.

Az ételre orvossággént tekints,
S vágytól, haragtól függetlenül,
Ne büszkeségből, vagy az evés kedvéért egyél,
Vagy táplálkozás miatt,³³ hanem azért, hogy tested fenntartsd!

39.

Nemes felség, hogy ne legyél eredménytelen,
Éberen teljen az egész napod:
Az éjszaka eleje s vége,
Sőt még az éj közepe is, amikor alszol!

40.

Mindig a megfelelő módon gyakorold az együttérző,
A résztvevő, az együtt örülő és a rendíthetetlen szeretetet!³⁴
Ha a legmagasabb szinteket így nem is éred el,
A Brahmá-világok boldogságába eljutsz majd.³⁵

41.

Mivel a négy elmélyedés útján tényleg³⁶ elhagyod
Az érzékből ébredt vágyak boldogságát és szenvedését,
A Brahmá, a Tiszta fényű, az Erényes, és az Örömteli,
Más néven Eredményes³⁷ szerencsés isteni létállapotokba jutsz.

³³ Az „evés kedvéért” enni csak szórakozás, látványosság és külsőség; amikor „táplálkozásból” eszik, akkor ésszerű megfontolások vezérik az embert, valamilyennek gondolja az ételt, célja van a táplálék elfogyasztásával, így valójában nem is arra figyel, amit éppen fogyaszt.

³⁴ Az ún. négy mérhetetlent.

³⁵ A király vágyaitól függetlenül, a hindu Teremtőről elnevezett létállapotot érheti így el.

³⁶ A vágyvilág meghaladásához az érzékszervek útján ébredt vágyaktól, külső érzékszervi ingerektől kell megszabadulni. A formavilágokban, amelyek nagy része az elmélyült összpontosítás négy szintjén valósul meg. A tudatban még itt is maradnak finomabb vágyak, ragaszkodások, pl. az adott létállapotban tapasztalt örömmérettel kapcsolatban.

³⁷ A sorrend megfelel az elmélyült összpontosítás négy szintjének: az 1. *dhjána* a Nagy Brahmá és kíséretének a világába a 2. *dhjána* a tiszta fényű isteni lények világába, a 3. *dhjána* az erényes isteni erők magasába emel, míg az örömteli, vagy más néven „eredményes” állapotot a 4. *dhjána* megvalósításával tapasztalhatja meg a gyakorló. A szükséges tapasztalatok a tibeti gelukpa mesterek szerint legalább 9–11 év rendszeres gyakorlás után gyűlnek össze.

42.

Az ötféle erényes és erénytelen cselekedet:
A folytonos, az odaadó, az ellenszer nélküli,
Az érdemes és a fő alapján jön létre,
Ezért igyekezz erényesen cselekedni!

43.

Tudd, hogy miként egy adag só kevés víz
Ízét megváltoztathatja, de a Gangeszt nem befolyásolja,
Ugyanígy van a kisebb gonosz cselekedettel:
Az sem befolyásolja a sokgyökerű erényt.

44.

Ismerd fel, hogy mint egy rabló, erényeid
Kincstárától a következő öt befolyás foszt meg:
A bűntudat vagy bűnbánat,³⁸ az ártó szándék,
A kedvetlenség vagy aluszékonyság,³⁹ az érzéki vágy és a kételkedés.

45.

Az öt legkiválóbb tulajdonság: hit, törekvés,
Éber figyelem, elmélyülés és bölcsesség,
Ezekben igyekezz, hogy „erővé és képességgé” váljanak,
S így jobb leszel majd és felmagasodsz!

46.

Járjon eszedben újból és újból a következő gondolat:
„Miként nem kerekedtem felül betegségen, öregségen, halálon,
A szeretettől elváláson, úgy tetteim következményeit sem kerülhetem el.”
Ezzel az ellenszerrel (élve) nem leszel öntelt!

47.

Ha szívből a lét magasabb szintjére vagy a megszabadulásra vágysz,
Szoktasd tudatod a helyes nézethez!
A személy téves nézetével noha jót teszel, mindenféle
Kellemetlen következményt zúdítasz magadra!

³⁸ A bűntudat vagy lelkiismeret-furdalás itt azért negatív, mert nem tud a karmáról, az okról és következményéről, nem a megfelelően tekint tetteire és így nem látja, hogyan is érik be annak gyümölcse.

³⁹ A tibeti *rmugs pa* a fásult, kedvetlen, letargikus állapot, az állandó ború, a derű tartós hiánya. Ezt együtt veszik számításba az álmosággal, aluszékonysággal.

48.

Úgy tekints az emberre, mint aki boldogtalan,
Mulandó, éntelen, tisztátalan.
Aki nem tudatosítja ezeket éberen,
Azt a négy téves nézet tönkre teszi.

49.

„A forma nem az én”⁴⁰ – mondta (Buddha),
Az én formával nem bír, a formában én nem lakozik,
Ahogyan az énben sem lakozik forma” –
Így tekintsd a többi négy halmazt is üresnek!⁴¹

50.

Értsd meg, hogy a halmazok⁴² nem önkényesen, nem az időből,⁴³
Nem maguktól, nem egy lényegből, nem egy Teremtő által,
De nem is ok nélkül keletkeztek, hanem a tudatlanságból,
Tettek következményeként születnek vagy a létszomjból fakadnak!

51.

Tudd meg, hogy három akadály –
Az erkölcsös életvitel túlértékelése,
Vagy a testiség téves nézete, vagy a kételkedés – miatt
A megszabadulás városának kapuja zárva marad előtted!

52.

Mivel a szabadulás csak rajtad áll,
Ugyan mi más segíthetne, ha nem az,
Hogy a tanulással, az erkölccsel és az összpontosítással
Az igazság négy ágának⁴⁴ szenteled magad!

⁴⁰ Az „én” itt Buddha bölcséletének egyik meghatározó elemeként áll. A mindenféle független lényeg (szubsztancia) vagy bármilyen végső létező (abszolútum) tagadása.

⁴¹ Buddha ezen kijelentése, a páli és a szanszkrit nyelvű hagyomány több helyén is elhangzik: (SN 3.44) MN 1.300, 3.17ff, 188, 228; SN 1.3, 4, 17, 42–43, 46, 56–57, 96, 113, 150, 164–165, 4.287, 395; AN 2.214–215.

⁴² A „halmaz” (sz. *skandha*, t. *phung po*), Buddha egyik legtöbbet emlegetett és használt modellje a tapasztalási folyamatban megvalósuló létezésre.

⁴³ Nem valamiféle abszolút, változatlan időből, örökkévalóságból jöttek létre. Vö. ŚU I, 2: sz. *kālaḥ svabhāvo niyatir yadṛcchā bhūtāni yoniḥ puruṣa iti*.

⁴⁴ A vers a szenvedésről szóló négy nemes igazságot szemlélteti.

53.

Mindig műveld a kitűnő erkölcsöt,
A kitűnő bölcsességet és a kitűnő szándékot!
Százötvennél több gyakorlat is⁴⁵
Eggyé válik ebben a háromban!

54.

Hatalmasságod, a *Szugata* megmutatta,
A test éber felismerése az egyetlen út.⁴⁶
Ezt őrizd meg összpontosításoddal,
Éberséged lankadásával minden jelenség elenyészik.

55.

Az életnek sok minden árt,
Mulandóbb az, mint a szél fúttá tajték.⁴⁷
Mekkora csoda, hogy kilégzésre belégzés következik,
S az álomból éppen felkelünk!

56.

Testedre a következő tulajdonságok hordozójaként tekints:
Végsősoron por, elsovadó, elrothadó,
Tisztátalan és lényegtelen, teljesen elpusztuló,
Szétbomló és ízekre szedhető!⁴⁸

57.

A földeket, még a Méru hegyet s a világtengereket is,
Hét nap lángnyelvei perzselik majd fel,⁴⁹
Mivégre beszélhetnénk a gyenge emberről,
Ha még ezeknek sem marad hamva sem?

⁴⁵ A megjegyzés a *Vinaja* szerzetesekre vonatkozó alapvető előírásaira utal. Berzin tibeti források alapján a Vinaja szabályok számát 253-nak veszi (100+100, 50+3). Nágárdzsuna szövege egyértelmű a „150-nél több”. Ez a különbség sokféleképpen magyarázható: a) eltérő Vinaja-hagyományok vannak, b) a tibeti Nágárdzsuna-magyarázatok pedig gyakran a későbbi gyakorlat alapján részletezik a kérdést, c) nem biztos, hogy ezek a 2. században ugyanazt jelentették, vagy egyáltalán megvoltak. Pl.: a húnájána-mahájána szavak értelme is más volt, mint kétszáz évvel később. A páli kánonban egyedül az AN 1.230 használ hasonló formulát: p. *sādhikari diyaḍḍhasikkhūpadasatani*, amit a szerzeteseknek Buddha idejében kéthetente kellett újból és újból megvizsgálni, recitálni. A szutta szövegösszefüggésében felfedezhető a Nágárdzsuna versében kifejezett célok. (Vö. KALUPAHANA 1995, 76.)

⁴⁶ Ez az utalás az „egyetlen út” gondolatára, amelyet itt és a páli kánonban csak a *satipatthāna* (sz.: *smṛtyupasthāna*) gyakorlatára vonatkozik. Nágárdzsuna a függő keletkezéssel kapcsolatban tanítja ezt.

⁴⁷ Vö. Dh 46 kommentárjával (DhA); ld. még *Phenapindūpamasutta* (p. *Phenapindūpama suttaṃ* MN 22.95, „Mint a tajték”).

⁴⁸ A tibeti *chos can* (sz.: *dharmin*) a buddhista filozófia és logika szakszava. A filozófiai vitában az, amiről állítunk valamit. Ez esetben, a szillogizmushoz hasonló szerkezet miatt a fordításból gyakran elhagyható kifejezés, hiszen egyértelmű, hogy melyik a mondat alanya.

⁴⁹ A korai buddhista világképben minden nagy, emberi testben megjelent Buddhával fémjelzett világkorszak (sz. *maññkalpa*, t. *bskal pa chen po*) legvégén, minden, ami a korábbi katasztrófákból megmaradt, odavész egy hatalmas tűzvészben.

58.

Így ébredjen, felség, szívedben együttérzés:
Hiszen mindez mulandó és éntelen,
Nincs menedék, nincs védelmező, nincs fenntartó:
A létforgatag lényeg nélküli, mint a banánfa.⁵⁰

59.

Használd ki, és emberi testeddel gyakorold
Buddha nemes tanításait, hiszen olyan nehéz állati testből
Emberire szert tenni, mint a teknősnek
A tengeren hányódó járom lyukába beletalálni.

60.

Annál, aki egy drágaköves aranytálat
Arra használ, hogy belehányjon,
Csak az ostobább, ki emberi
Születését gonosz tettekkal tölti ki.

61.

Megfelelő helyen lakni, tiszta emberekre
Hagyatkozni, korábbi (tettek)
Áldásával bírni, és most is érdemeseket tenni —⁵¹
Ezzel a négy kerékkel bírj!

62.

A Bölcsességére támaszkodva a Kiteljesedett azt mondta:
„A belső baráttra⁵² hallgatva tisztán cselekszel,”
Ezért higgy az igaz lényeknek, mert a Győztesben bízva
Nagyon sokan érték el a megnyugvást!”

⁵⁰ Ezek a képek, így a banánfa is, mint az egyéb összetevők halmazának a hasonlatai, mind megtalálhatók a korábban említett *Phénapiṇḍūpamaszuttāban*, de a mahájána hagyományban is közismert példák.

⁵¹ JAMPA–CHOPHEL–SANTINA fordításával szemben az ebben életben már korábban elkövetett cselekedetek következményeire helyeztem a hangsúlyt. Az eredeti mind a kettőre vonatkozik. (Vö. KALUPAHANA 1995, 81.)

⁵² (t. *dge ba'i bshes gnyen*, sz. *kalyāṇamitra*), olyan ember, aki a megvilágosodáshoz vezető erényeket barátként, testvérként mutatja nekünk meg.

63–64.

Törekedj az újjászületések megállítására,
Igyekezz megválni
Mind a nyolc hibás, rossz lehetőségtől:
Fonák nézetekhez ragaszkodni, állatnak,
Éhszomjú szellemnek, pokollakónak születni,
A Győztes szavai nélkül barbár végvidékre születni,
Félkegyelműnek, némának lenni.
Hosszú életű istennek születni.

65.

Szomorúan tekints a létforgatagra,
Mint a sok szenvedés forrására,
Tanulj a vágyott elvesztéséből,
A betegségből, az öregségből, a halálból és a többi hibából!

66.

Mivel apából fiú, anyából szerető,
Érző lényből ellenség lesz,
Barátod is ellened fordulhat,
Ezért a létforgatagban semmi sem biztos.

67.

Minden egyes lény négy világtengernél is több
Tejet ivott már meg életei folyamán,
A közönséges világiakat követő,
Életeddel még ennél is többet fogsz meginni!

68.

Minden eddig élt emberi lény csonthalma
Olyan magas lenne, mint a Méru hegy, sőt...
Ha korábban élt anyáidat csak egy borókabogyónyi
Orvossággént számolnánk, a föld hamarabb elfogyna, mintsem a végére érnél.

69.

Még a világon fényesen tisztelt Indra⁵³ is
Tettei következményeként a világ tetejéről is
Aláhullik majd, vissza a létforgatagba,
S így aki világkirály volt, szolgaságra jut!

⁵³ Indra vagy más néven Sakra a „harminchármanak”, az istenek és emberek közt híreket közvetítő isteneknek az ura, akinek székhelye a Méru hegy tetején van. Azért lehet az istenek királya, mert közülük egyedül ő medítál.

70.

Ugyan sokáig élvezheted azt az örömet,
Amit az égi lányok mellének, derekának tapintása jelent,
De később majd a pokolban a tagjaidtól elválasztó kínzó kerék
Elviselhetetlen érintésének leszel majd kitéve.

71.

A Méru hegy tetején lakva
Sokáig túrnéd a talpsimogatást,
Később viszont a „Parazsas” vagy „Oszló tetemek”
Poklának szenvedései lesznek elviselhetetlenek.

72.

Ékes ligetekben, égi lányoktól kísérten,
Kedvedre játszadozhatsz, ám később
A pokol kertjének kard-élű levelei
Kezed-lábad, füled-orrod vágják majd le!

73.

Isteni leányok társaságában lassan gázolsz
Az aranylótusszal ékes „Lassan Hömpölygő”⁵⁴ vizébe,
Azután pedig a pokolban a „Révnélküli”
Pusztító, forró sós vize vár majd rád.

74.

Ha a vágyvilág isteneinek különösen nagy boldogságát
Vagy magának a Brahmának a ragaszkodásmentes boldogságát⁵⁵ is eléred,
Utána mégis szakadatlan szenvedésben
Tűzifaként égsz majd a „Szüntelen kínú” pokol tűzében.

⁵⁴ A „lassan hömpölygő” (sz. *mandākinī*) jelző, földi szinten a Gangeszt jelöli, amikor a Kédáranátha (sz. *Kedāranātha*) völgyben még csak egy lassan folyó, jéghideg vizű folyó, az ind mítoszok földrajzában viszont egy lótuszokkal teli égi folyót.

⁵⁵ *Brahmá* itt nem a hindu világkép Teremtő istene, hanem a buddhista világképben egy, a teremtményeihez, a létforragataghoz kötött lény, aki annyira ragaszkodik ahhoz, amit teremtett, hogy a világkorszak végén, annak pusztulásával maga is elpusztul. Finomabb formában ez igaz a fölötté lévő létállapotokra is, így Mára végleges legyőzése csak ezek meghaladásával, az elmélyülés negyedik szintjén lehetséges.

75.

Ha a napot és a holdat feléred, tested fénye
A világ⁵⁶ szélein is ragyog majd,
Ám azután éjfekete sötétségbe jutsz,
Amelyben még kinyújtott kezed sem látod majd.

76.

Kérlek, így kövess el hibákat, hogy az érdemekre
A háromrétű lámpa fényével⁵⁷ rávilágítsz,
Máskülönben csak magad lépsz majd
Abba a határtalan sötétbe, melyet nap, hold nem gyógy.⁵⁸

77–78.

A bűnös szándékú lényeknek⁵⁹ az „Újraélesztő”
A „Fekete Vonal”, a „Nagyon Forró”,
Az „Összezúzó”, a „Síró-rívó”, a „Szüntelen kínú”
És a többi pokolban lesz majd folyamatos kínszenvedésük!
Egyeseket, mint a szeszámagot kisajtolják,
Ugyanígy másokat lisztte őrlnek.
Hasonlóan azokhoz, akiket fűrésszel szabnak,
Vagy szörnyen éles fejszével hasítanak szét.

79.

Így másokkal olvadt bronz
Égő italát itatják.
Ismét másokat lángoló,
Kifent vaskaróba húznak.

⁵⁶ A világ Buddha tanításai alapján a tibeti értelmezésben „pusztulás alapú”, vagyis minden pillanatban széthullik, majd összeáll újra. A mulandó, folyton egymásból egymásba alakuló halmazok világa. A Nap pedig a mitológiai világképekben görögöknél és indiaiaknál egyaránt a „világ szeme”: a „világ az, amit a Nap lát”. Ez a szemlélet ott van Homérosz eposzaiban is: *Ilias* 8, 840–841; 18, 61; 24, 558; *Odysseia*: 4, 540. (Élő az, aki látja a napfényt.) Az upanisadokban: *atha cakṣur atyavahat | tad yadā mṛtyum atyamucyata sa ādityo 'bhavat | so 'sāo ādityaḥ pareṇa mṛtyum atikrāntas tapati | | Brihadāraṇjaka upanisaḍ 1,3.14 | |* (Tenigl-Takács László fordításában: *Azután a szemet vitte át. Amikor a szem megszabadult a haláltól, Nap lett belőle. /Mint ez a Nap, úgy ragyog a szem, ha túllép a halálon.*) A Nappá és Holddá vált isteni lény még a vágyvilágban kering a Méru hegy körül, s onnan hullik alá a buddhista poklok, az újjászületést előkészítő bugyrok legsötétebbikébe. Ez voltaképpen a Jama színe elé kerülést írja körül, aki a Rigvéda szerint a Napból (sz. *Vivasvat*) született, mint az első ember.

⁵⁷ Adás, erény és elmélyedés.

⁵⁸ A tibeti magyarázatok egy része azt mondja (pl. *blo sbyin* 72), ugyanerről az állapotról beszél Csandrakirti a MA II.5 (22) versében: *gang tshé rang dbang 'jug cing mthun gnas pas// gal te 'di bdag 'dzin par mi byed na// g.yang sar ltung bas gzhan dbang 'jug 'gyur ba// de la phyi nas gang gis slong bar 'gyur//* „Amikor ezeket (az erényeket) valaki nem őrzi meg,/ akkor hiába önálló, független, ereje teljében lévő lény,/ akkor e szakadékbá zuhanván, mások erejére szorul/ és ugyan ki fogja onnan kihúzni?//

⁵⁹ A t. *sems can* (sz. *sattvaka, cetaka*) bevett fordítása az „érző lény”. A nyugati fordítói gyakorlatban ez egybemosódik a t. *skye bo* (sz. *jana*) szóval, ami szó szerint „a teremtmény,” és egyszerre jelöli a szülőt és születettet. A buddhista szóhasználat azonban többnyire „hétköznapi, világi ember”; „egy a sok közül”. A „*sems can*” szót leggyakrabban ennek a szinonimájának vehetjük, bár jelentése nem csak az emberekre vonatkozik, hanem minden „szándékkal, akarattal (t. *sems pa*, sz. *cetana*) bíró lényre”, tehát az állatokra, pokollakókra, isteni lényekre, stb.

80.

Egyesek égnek emelik a kezüket,
Mert vasagyarú, megfenekedett kutyák acsarkodnak rájuk.
A jámborabbakat⁶⁰ vascsőrű és acélkarmú
Rettentő hollók marcangolják szét.

81.

Egyesek fetrengenek és jajveszékelnek, amikor mindenféle férgek,
Döglegyek és fekete dongók tízezrei lepik el sebeiket,
Majd förtelmes érintésükkel
Felsértik, beköpi őket, vagy belőlük lakmároznak.

82.

Egyesek izzó parázs halmai közt
Folyton égő lángokra tátják szájukat,
Másokat vasból készült üstökben,
A rizsgombócokhoz hasonlóan főznek.

83.

Bármelyik bűnös, akit ha csak egy lélegzetvételyi
Időre is, de balgaságában nem félemlítenek meg
A vágópoklok mérhetetlen szenvedései,
Annak olyan a természete,⁶¹ mint a *vadzsrá*⁶².

84.

Minek is mondjam tovább, láthatsz a pokolról képet,⁶³ tanulhatsz róla,
Felelevenítheted, olvashatod, megformálhatod,
Amikor [ezek hatására] a félelem felébred benned,
Tetteid elviselhetetlen gyümölcsét már tapasztalod is!

⁶⁰ A t. *dbang med* belső erő hiányára utal, jelenthet „gyengét”, de belső tulajdonságokra nézve magyarul mondhatjuk „jámbornak” is. Vö. 90. vers.

⁶¹ A t. *rang bzhiin* (sz. *svabhāva*) a korai buddhista filozófia fontos fogalma. Eleinte egyszerű rámutatás volt a szóban forgó, megismerendő tárgyra. Ezt a kijelölő mozdulatot fogalmasítja. Nágárdzsuna idején főként az *abhidharmát* követő gondolkodók bölcselésében már egyfajta szubsztanciaszerű fogalommmá vált.

⁶² A *vadzsrá* (sz. *vajra*, t. *rdo rje*) egyfelől kemény, törhetetlen, biztos alap, ellenállhatatlan fegyver, másfelől fénytermészetű, egyszerre átlátszó, mint a gyémánt, és vakító, mint a nap vagy a villám fénye. Több, égből a földre hullott „kőből”, meteorvasból készült „vadzsrá”-t is ismerünk. Átvitt értelemben, így a nevekben is, „elpusztíthatatlan”-t jelent. A versben az, akinek olyan kemény, megrögzött énképe van, mint a mennykő, az is csak egy lélegzetvételyi ideig bír szembeszegülni vagy mentesülni a pokol kínjaitól, majd ezután ugyanúgy szenved, sőt, az énképe miatt még inkább, mint a többi „bűnös”.

⁶³ A délkelet-ázsiai országokban ma is sok ilyen pokolábrázolást ismerünk, amelyek a templomok előterébe lépő világíakat és a szerzeteseket figyelmeztetik a karma törvényére. Indiából nem maradtak fenn ilyen képek. Mivel Nágárdzsuna közismert példaként hivatkozik rájuk, a szerepüket átvethette például az egyik adzsantái barlangtemplomban is látható életkerék. (Sajnos, az ottani ábrázolásnak éppen a poklokat bemutató fele pusztult el.)

85–86.

Miként minden boldogság közül
A lét szomját kioltó az Úr,
Úgy a szenvedések közül, a „Szüntelen kínú”
Pokol szenvedése a legelviselhetlenebb.
E világon, még annak a szenvedése sem
Mérhető a pokol legkisebb szenvedéséhez sem,
Akibe egy nap háromszázszor
Döfnek teljes erővel lándzsát.

87.

Miként a pokol tűrhetetlen szenvedéseit
Százmillió éven át is tapasztalhatod,
Úgy, addig, amíg az erénytelen [tettek] el nem fogynak,
Abból az életedből meg nem szabadulhatsz.

88.

Minden képességeddel arra törekedj,
Hogy a test, beszéd és tudat hibás tevékenységeiből
Egy porszem se maradjon, amelyből az erénytelen,
Mint gyümölcs a magjából kihajthat!

89.

Aki állatként születik, azt is leölik,
Megbéklyózzák, ütlelik, és még sokféleképpen szenved...
A csillapíthatatlan (dühű állatok) szenvedése
Azért [is] elviselhetetlen, mert egymást falják fel.

90.

Egyesek igazgyöngyért, csontjukért,
Húsukért, vagy bőrükért a halnak meg,
Más jámbor [jóságokat] meg taposnak, pofoznak,
Vagy korbáccsal, vaskampóval nógatnak.

91.

Az éhes szellemek a nem teljesülő vágyuk miatt
Folyamatosan és csillapíthatatlanul szenvednek:
Az éhségtől, szomjúságtól, hidegtől, melegtől,
Kimerültségtől, félelemtől tűrhetetlen szenvedéseknek vannak kitéve.

92.

Egyesek az éhséggel gyötörtetnek, mert szájuk,
Mint a tű foka, de hasuk meg akár egy hegy,
Még egy parányi szenny⁶⁴
Elfogyasztására is képtelenek.

93.

Másoknak csont-bőr meztelen teste olyan,
Mint a letört csúcsa miatt kiszáradt borpálma⁶⁵
Mások az éjszaka lángoló mezőkön, a szájukból feltörő
Lángoktól tüzes homokot kénytelenek enni.

94.

Az alacsonyabb rendűek némelyike még olyan tisztátalanságokra
Sem tehet szert, mint genny, bélsár vagy vér és a többi.
Kénytelenek egymás arcába ütni és a nyakukon
Felfakadt érett tályog gennyére fanyalodni.

95.

Az ő számukra nyáron még a hold is melegít,
Télen, pedig még a nap is hűt,
Pusztán a tekintetüktől kiszárad a folyó,
Gyümölcsét veszti a termő fa.

96.

Szakadatlan szenvedésnek vannak kitéve,
Vannak olyanok, akiknek a testét
A korábban elkövetett bűnök kötelékei
Kötik gúzsba, ráadásul öt- vagy tízezer évig meg nem halhatnak.

97.

Buddha azt mondta: „az éhszomjúak mindegyike
Egyaránt, sokféle módon szenved,
Mert korábban örömeiket lelték a fukarságban,
Kapzsik és nemtelenek voltak.”⁶⁶

⁶⁴ Vö. t. *mi gtsang ba* SL 94b!

⁶⁵ *Borassus flabelliformis*, de a banánfáról is elterjedt, hogy ha a termő fa csúcsa letörik, az egész növény elszárad.

⁶⁶ A *préták* eredetileg a hinduk által ételáldozattal engesztelt és dicsért ősök szellemei, akik sohasem elégedhettek meg e szertartásokkal. A róluk szóló történeteket (*Pétāvatthu*) a 2. században illesztették a páli kánon vegyes szövegeket tartalmazó gyűjteményébe (*Khuddaka Nikája*). Így Nágárdzsuna idején valószínűleg sokat beszélhettek szerzetesi kö-rökben, illetve szerzetesek és világiak viszonyában ezekről a buddhai példázatokról. (KALUPAHANA 1995, 8.)

98.

Az istenek egének nagy boldogsága
 A halálban és a továbblétesülésben még inkább szenvedéssé lesz
 Így e gondolattól indítatva ne szomjazz az előkelők⁶⁷
 Számára már érdektelen⁶⁸ isteni lét magasát!

99.

Testszínük kellemetlen lesz,
 Ülőpárnájukon nem tetszik az ülés,
 Virágfüzérek elhervadnak,
 Ruhájuk piszkos lesz, izzadni kezdenek.⁶⁹

100.

Ahogy a föld színén lakó emberek számára is,⁷⁰
 A közelgő halálnak előjelei vannak,
 Úgy az egek magasában lakóknál is,
 Ez az öt a halál és továbblétesülés előjele.

101.

Amikor valaki az isteni világokból távozik,
 Ha már egyetlen érdeme sem maradt,
 Akkor ő bizony tehetetlenül⁷¹ hullik majd alá,
 Valamelyik neki megfelelő állati, éhszomjú vagy pokoli állapotba.

102.

A sem istenek, sem emberek (*aszurák*) természete gyűlöli
 Az istenek dicsőségét, ettől belső szenvedésük csak nagyobb lesz,
 Noha értelmesek, vándorlétük szennyeződéseitől
 Mégsem láthatják az igazi valóságot.

103.

Mivel az istenek, az emberek, a pokollakók,
 Az éhszomjúak és az állatok közé nem jó születni,
 Úgy gondolj a létforgatagra,
 Mint a létesülés ártalommal teli edényére!

⁶⁷ A t. *ya rabs* világi értelemben az országot kormányzó kiemelt réteget jelenti, hagyományával, leszármazási vonalával együtt. A szerzetesek számára az építő jellegű, megvilágosodás felé vezető tettek eredményeként elérhető magasabb létállapotokra is utalhat, ugyanakkor vonatkozhat elvont fogalomra is: *'jig rten na khrel yod ya rabs kyi gral yin pa* „evilágon a szerénység a legnemesebb dolog”.

⁶⁸ Boldogtalan, örömet már nem okozó.

⁶⁹ Életükben először és utoljára.

⁷⁰ A föld színén lakó nemcsak az égi lakhellyel szemben érthető, hanem fontos tudni azt is, hogy a föld felszíne alatt *nágák*, éhszomjúak (*préták*), állatok és pokollakók is élnek. A nágák és bizonyos állatok az emberekkel egy szinten is lakhatnak.

⁷¹ A t. *dbang med* szó ugyanazt jelenti, mint korábban az állatok és a poklok világában szenvedő lényeknél is, csak az istenből állati létformába vezető tulajdonság esetében elvontabb jelentésben áll, aminek a lényege az önálló akarat nélküli állapot, amikor valaki, jámbor jószág módjára, vagy kényszer hatására más akaratának kell, hogy engedelmeskedjen.

104.

Amikor a hajad vagy a ruhád meggyullad,
Rögvest oltani kezdéd a lángokat.
Ugyanígy, tehetnél-e mást, különbet,
Mint hogy nem törekszel újra létesülni?

105.

Az erények, a bölcsesség és az elmélyülés révén
Elérheted a kialvás⁷² uralt, foltatlan nyugalmat,
Ahol nincs öregség, nincs halál, kimeríthetetlen,
És mentes földtől, víztől, tűztől, levegőtől, naptalan és holdtalan.

106.

A kialváshoz segítő pozitív tulajdonságok a következők:
Az éber emlékezet, a jelenségek megkülönböztetése, a törekvés,
Az öröm, az odaadás (ima), az elmélyedés,
És a rendíthetetlen (szeretet):⁷³ ez a megvilágosodás hét ága,

107.

Bölcsesség nélkül nincs elmélyült összpontosítás,
Elmélyült összpontosítás nélkül nincs bölcsesség.
Akiben e kettő megvan, az a lét⁷⁴ tengerét
Egy szarvasmarha lábnyomának látja csupán.

108.

A Nap barátja rámutatott,⁷⁵
Melyik az a tizennégy érdektelen kérdés,
Amelyeken gondolkodva,
Tudatod nem csillapodhat.

⁷² sz. *nirvāṇa*, t. *mya ngan las 'das*.

⁷³ A megvilágosodás hét tagja nem a mi hétköznapi szóhasználatunkból ismert jelentéstartalmakra vonatkozik. Az (1) éber emlékezet az adott észleléspillanat teljes megélése, tudatosítása, ezen keresztül válik emlékezéssé vagy felelevenítéssé, (2) a jelenségek megkülönböztetése a részletekre és összefüggésekre figyelő elemzés, (3) a törekvés, már irányul valamire, de ez esetben a cél eléréséhez szükséges belső energiára utal. (4) Az öröm egy tiszta, a helyes megvalósításból fakadó tiszta érzés, amelybe „emelkedésként” beleértendő a megvilágosodáshoz közeledés is. (5) Az odaadás (ima) egyfajta nyugalom, amit a feladatnak való nekiszentelődés miatt a test kellemes állapotaként is érzékelünk. Vö. „sense of fitness” (BERZIN), „repose” (KALUPAHANA). (6) Az elmélyedés, és a (7) rendíthetetlen szeretet, amelyre a négy mérhetetlen gyakorlatat beteljesítve teszünk szert. A gyakorlat végén ez a részrehajlás nélküli hozzáállás (p. *upekkhā*) egyesíti magában a szeretet kifejelesztésének többi tagját: a szerető jóságot (p. *mettā*), az együttérzést (p. *karunā*), az együtt átértett örömet (p. *mudītā*).

⁷⁴ Nágárdzsuna és a korai buddhista filozófia általános szemlélete, hogy a létezés a tapasztalási folyamatban valósul meg. Ennek legkisebb vizsgálható egységei az észleléspillanatok (sz. *cittakṣaṇa*, t. *sems kyi skad cig ma*), amelyek így egyben a lét pillanatai is.

⁷⁵ A „Nap barátja” (sz. *ādityabandhu*) Śākyamuni Buddha egyik, nevét helyettesítő jelzője. A „Nap barátja” az indiai költői képzetben a lótsuszvirág, amely a közkeletű elképzelések szerint a sárból, iszapból, zavaros vízből emelkedik ki tisztán, és a Nap fényére nyitja szirmait pirkadatkor, és zárja bimbóját alkonyatkor. Szanszkrit nyelven erre a folyamatra is a „*buddhi* / *buddha*” szót használták.

109–111

A Bölcs remete⁷⁶ azt mondta:

„A tudatlanságból kel fel a tett s következmény,
Abból a tudatosság, amiből a név és a forma,
Majd a hat érzék, amiből az érintés lesz.

Az érintésből az érzés támad,
Az érzés magjából a vágy-ragaszkodás kel ki,
A vágy-ragaszkodásból az egymáshoz tapadás,
Ebből lesz a létesülés, majd a születés.

Amint megszületsz, ott a nyomorúság, a halál,
A vágyott dolgok elvesznek, félsz a haláltól,
Még több szenvedés keletkezik,
Ám a születést megszüntetve ez mind megszűnik.”

112.

A Győztes tanbeszédeinek a kincstárában
A függő keletkezés a legfontosabb és a legmélyebb.
Aki ezt a megfelelő [módon] belátja, az a Megvilágosodottat,
A valóság ismerőjét, magát látja⁷⁷ benne.

113.

A Megnyugvás érdekében gyakorold a Nyolcrétű Ösvényt:
Ez a helyes nézet, a helyes megélhetés, a helyes törekvés,
A megfelelő tudatos jelenlét, a helyes elmélyülés,
A helyes beszéd, a helyes tett és a helyes gondolkodás.

114.

A születés szenvedése a vágy-ragaszkodás.
Ez a vágy a születés mindenhol jelenlévő oka:
Ezt kioltva lesz szabadulásod. Az ehhez vezető
Út a nemes nyolcrétű ösvény.

⁷⁶ Sákjamuni Buddha nemzetségeve a sákja (sz. *śākya*), amelyhez a „*muni*”, vagyis „bölcs” szó társul. A korai szövegekben a bölcs a magányosan elvonult embert jelenti, később a buddhista irodalomban a történeti Buddhára utal.

⁷⁷ A t. *mithong ba* ige szerepel a tibetiben, ami a *yang dag mthong ba* kifejezésben arra hívja fel a figyelmet, hogy tibetiek filozófiai értelemben megkülönböztették egymástól a *lta ba* és a *mithong ba* igék jelentéskörét. A magyar „néz” és „lát” igék analógiája nem minden esetben használható. A *lta ba* a „nézet”, a külső látás, míg a *mithong ba* a belső látásra utal. A külsőre példa nemes nyolcágú ösvény (sz. *ārya aṣṭāṅgika mārga*, t. *‘phags pa’i lam yan lag brgyad*), amelynek az első tagja, a helyes nézet (t. *yang dag pa’i lta ba*); belsőre pedig a látás ösvénye (sz. *darśana-mārga*, t. *mithong ba’i lam*).

115.

Ekként törekedj mindig
A négy nemes igazság belátására,
Így még a vagyonos világi emberek is
A tudásuk révén átkelhetnek a szennyeződések folyóján!

116.

Azelőtt, akik a Tant tényleg valóra váltották,
Nem az égből szálltak alá, és nem is a föld mélyéből⁷⁸
Bújtak elő, mint az éves termés,
Hiszen a közönséges világi emberek [megtestesülése] csak a szennyezésektől függ.

117.

Félelem nélküli [felség], mit mondhatnék még?
A következő, valóban hasznos tanáccsal szolgálhatok:
„Szeldítsd meg a szívedet!” – a Magasztos szerint:
„A szándék⁷⁹ a jelenségek gyökere.”

118.

Az útmutatást, amit neked most adtam,
Még a szerzeteseknek is nehéz követni,
Ezért ettől kezdve életed célja az legyen, hogy bármi,
Amit teszel, ezekre az értékekre épüljön!

119.–120ab.

Leld örömet a lények minden erényében,
Háromféle [testi, szóbeli, tudati] jótetted
Ajánld fel a megvilágosodás elérése érdekében,
S az ebből fakadó erények halma majd
Végtelen sok születésben tesz téged
Az isteni és emberi világok jogájának urává.”

⁷⁸ Vö. *Muṇḍaka upaniśad*.

⁷⁹ t. *thugs dul mizod cig*/ Ez a szív egyszerre érez és gondolkodik. A hétköznapi szóhasználatban a *thugs* megfelelője a *sems pa* (sz. *cetanā*). A buddhista bölcséletben a *sems pa* a „szándék” nevű tudati tényezőt jelöli. A tibeti mesterek, a mindennapi gyakorláshoz adott útmutatásaikban egyszerűen, a tudat legjellemzőbb elemeként, a karma közvetlen megnyilvánulásaként emlegetik.

120cd.–121.

Miként a nemes *Avalókitésvara*⁸⁰ teszi,
 Úgy törődj te is a szenvedő lényekkel!
 Újjászületvén tartsd távol az öregséget, a betegséget,
 Vágyat és ragaszkodást, a haragot, és a buddha-földön uralkodó
 Magasztos *Amitábhához*⁸¹ hasonlóan,
 Számtalan megtestesülésen át legyél e világ védelmező ura!

122.

A bölcsességből, az erkölcsből, az önzetlen adásból származó szeplőtlen hírnév
 Elterjed égen és földön, az isteni birodalmakban is,
 Így a földön az emberek, és az égi istenek legkiválóbb,
 Örömtől és boldogságtól eltelt lányai is lecsillapodnak majd.

123.

Tegyél szert arra a győztes királyságra, amelyet a szennyezésektől kínzatott lényekben
 Ébredt félelem és halál lecsillapításáért nyerhetsz el,
 Érd el azt az e világot meghaladó állapotot, amely félelemtől mentes,
 Túl van minden szón,⁸² kortalan, és büntelen.⁸³

E szöveget az indiai bölcs, Szarvadvzsnyádéva (sz. *Sarvajñādeva*) és a magyarázatok tiszteltreméltó írója, Palceg (t. *dPal brtsegs*) fordította és javította.

⁸⁰ Avalókitésvara (sz. *Avalokiteśvara*, t. *sPyan ras gzigs*) a kínai buddhizmus révén talán a legismertebb bódhiszattva. Alakjának eredetét sok helyen keresték már. Lokesh Chandra a tízezerkarú ábrázolás kapcsán könyvében (*The Thousand-Armed Avalokiteśvara*, Delhi, Indira Gandhi National Center for Arts, 1988.) azt fejtegette, hogy a hindu mitológia főalakja, a mindenható Brahmá jelenik meg vele a buddhistáknál (Vö. ICHIMURA 2001, 12.). Számára így volt elfogadható az a sokféle megjelenési forma, és a sokféleképpen magyarázható név, amelynek tartalma a mahájána irányzatokban a bölcsességhez kapcsolódó együttérzés megisméltetését jelképezi. A kínai elnevezés magyarázata kapcsán Nakamura Hajime, egy huszadik század eleji cikkre hivatkozva arról beszél, hogy a kínai fordítás *avalokita-śvara* helyett *avalokita-svarā*ként oldja fel a szanszkrit összetételt. A „Baráti levél” utalása szempontjából figyelemre méltó az a kínai hagyomány, amely már az első század végén ismerte a bódhiszattvát, és gyakorlatához, megidézéséhez a nálandai mesterek hagyományvonalát társítja. Ezek a mesterek kötötték össze az együttérzés bódhiszattváját a hosszú élet és mérhetetlen fény Buddhájának, Amitábha – Amitájusz alakjával.

⁸¹ Amitábha (sz. *Amitābha*, t. *‘Od dpag med*), a megvilágosodás „mérhetetlen fény” megisméltetését jelképezi. Eredetileg egy, Sákjamuni Buddhához hasonló megvilágosodott emberi lény. Nem tudjuk, hogy ekkoriban hogyan képzeltek el a később Kínában nagyon népszerű „Amitábha-tiszta földjét”.

⁸² „Csak neve van”.

⁸³ A 118–123 versek fogalmazzák meg az ágamákban túlmutató utat, a Buddha mahájána hagyományban őrzött beszédeknek a gyakorlatát: sz. *puṇyānūmodanā*: BS 51–52; RV V, 67. *Avalokiteśvara*: EOB II, 407–415. *Amitābha*: RV III, 99. *Pāramitā, pariṇāmanā*: BS 53, RV IV, 90. *Nirvāṇa, saṃjñānāmātra*: fika: 376a; PP 389; *Śaddarśanasamuccaya*, 46; *Pañcaskandhaprakaraṇa*, 22.

Könyvészet

RÖVIDÍTÉSEK

Abh <i>Akutobhayā Mūlamadhyamakavṛtti</i> (D 5229)	PP <i>Prasannapadā</i>
AN <i>Aṅguttara Nikāya</i> ed. Morris/Hardy. (5 vols) London, Pali Text Society, 1885-1900.	PV <i>Petavatthu</i>
BA <i>Bodhicaryāvatāra</i> D3871	RV <i>Ratnāvalī</i> D4158
BS <i>Bodhisambhāraka</i>	Śāl <i>Śālistamba</i> D210
BV <i>Bodhicittavivaraṇa</i>	Śikṣ <i>Śikṣāsamuccaya</i> D3940
CS <i>Catuḥsataka</i> D3846	Śisl <i>Śiṣyalekha</i>
D sde dge (<i>bka' 'gyur dang bstan 'gyur</i>) (Tōhoku Catalogue)	SL <i>Sulhrillekha</i>
Dp <i>Dānaparikathā</i>	SN <i>Samyutta Nikāya</i>
Dh <i>Dhammapada</i>	Sn <i>Suttanipāta</i>
DhA <i>Dhammapada-atthakathā</i>	SSU <i>Saddharmasmṛtyupasthāna</i>
DN <i>Dīgha Nikāya</i>	ŚūrS <i>Śūraṅgamasamādhi</i>
EOB <i>Encyclopedia of Buddhism</i>	SuS <i>Sūtrasamuccaya</i>
It <i>Itivuttaka</i>	ŚU <i>Śvetāśvatara upanīśad</i>
J <i>Jātaka</i>	T <i>Taishō Tripitaka</i>
KN <i>Khuddaka Nikāya</i>	Thag <i>Theragāthā</i>
LV <i>Lalitavistara</i>	Thig <i>Therīgāthā</i>
MA <i>Madhyamakāvatāra</i> D3861	TIkA <i>Vyaktapadāṭīkā</i> (D4190, P5690)
MMK <i>Mūlamadhyamakakārikā</i> D3824	Ud <i>Udāna</i>
MN <i>Majjhima Nikāya</i>	UV <i>Udānavarga</i> D
P Peking edition of the <i>Tibetan Tripitaka</i>	VCPP <i>Vajracchedika-prajñāpāramitā-sūtra</i>
PGD <i>Pañcagatadīpanī</i>	Vin <i>Vinaya</i>
PK <i>Pratītyasamutpādayakārikā</i> D3836	VV <i>Vigrahavyāvartanī</i>
	Yṣ <i>Yuktiṣaṣṭikā</i>

1. Az alapszöveg buddhista kánonokban:

1.1 Kínai nyelven (Kōryō- és Taishō Tripiṭaka)

1. 龍樹菩薩勸誡王頌 [K 1036 / T. 1674]

Yi jing fordítása (700–711)

2. 勸發諸王要偈 [K 1037 / T 1673]

Saṅghavarman fordítása (434–442) (長干寺).1

3. 龍樹菩薩爲禪陀迦王說法要偈 [K 1043 / T 1672]

Guṇavarman: fordítása (431)

1.2 Tibeti nyelven

1.2.1 rtsa ba'i thsigs

bshes pa'i spring yig (Suhṛllekha), ford.: Sarvajñādeva, dpal brtsegs.

P 5409 (dbu ma, gi 74a6–81b4 = vol. 103, 213–216)

D 4496 jo bo'i chos chung, gi 60a3–65b6.

P 5682 (sprin yig, nge 282b8–290a4 = vol.129, 235–238)

D 4182 spring yig, nge 40b4–46b3.

Narthang (1) gi 64a5–70b6. (2) nge 279a7–286b3.]

[Co ne - Sprin-yig nge (94) 40b3–46a7.]

1.2.2. Kommentárok

1.2.2.1. India:

Mahāmāti: *Vyaktapadāsuhrillekhātīkā*, ford.: Sarvajñādeva és dpal brtsegs.

bshes pa'i spring yig gi rgya cher bshad pa tshig gsal ba/

P 5690 sprin yig, nge 324b8–376b2 (vol.129, 252–272)

D 4190 spring yig, nge 73b6–112a7.

1.2.2.2. Tibet:

blo bzang sbyin pa: bshes pa'i springs yig gi rnam bshad 'phags pa'i dgongs pa kun gsal. 1971. red mda' ba: bshes springs dang slob springs kyi rtsa 'grel, Gangs can rig brgya'i sgo 'byed lde mig series no. 21, Mi rigs dpe skrun khang (Lhasa 1993). Includes text of the Bshes pa'i spring yig (pp. 1–13), Rje btsun red mda' bas mdzad pa'i springs yig gi 'grel ba don gsal (14–112).

PEMA 1996 Suhṛllekha of Nāgārjuna: with the commentary of Jetsun Rendawa = sPring yig-gi 'grel-pa don gsal / transl. & ed. by Pema Tenzin. Sarnath: Central Inst. of Higher Tibetan Studies (The Dalai Lama tibeto-indological series 20)

mi pham 'jam dbyangs mnam rgyal rgya mtsho: bshes spring gi mtsa 'grel padma dkar po'i phreng ba

1.2.2.3. dkar chags

Ngag gi dbang phyug dge legs rgya mtsho'i sde, Bshes pa'i 'phring yig gi ti ka and 'phags pa klu sgrub kyi rtogs brjod mdor bsdus [appended is a copy of Sa skya Paṇḍi ta's Mkhas pa la 'jug pa'i sgo], Tulku Kunsang Gyatso (THIMPHU 1979).

1.3 Rekonstrukciók

SHASTRI 1995. *Suḥrillekhaḥ / Āryānāgārjunapādaiḥ Rajñe Sā tavāhanāya likhitaḥ; prati-saṃskartā Hindirūpāntarakāraḥ, sampādakaśca Svāmī Dvārikādāśaśāstrī*. 1. saṃs-karaṇa. Suḥrillekha. Hindi & Sanskrit. Vārāṇasī: Bauddhabhāratī 33.

PEMA 2002. *Suḥrillekha of Ācārya Nāgārjuna and Vyaktapadāṭīkā of Ācārya Mahāmāti*, ed by Pema Tenzin, Bibliotheca Indo Tibetica Series no. 52 (Sarnath 2002).

1.4. Fordítások:⁸⁴

BEAL 1892. Beal, Samuel: *Suḥ ki li lih kiu: The Suhrillekha or 'Friendly Letter'*. Written by Lung Shu (Nāgārjuna) and Addressed to King Sadvaha, London: Luzac; Shanghai: Kelly & Walsh.

BEYER 1974. Beyer, Stephan: A Letter to a Friend. In: *The Buddhist Experience: Sources and Interpretations*, Encino, CA: Dickenson Publ. Co.

JCS 1978 (²1983, ³1996). Nāgārjuna: *Letter to King Gautamīputra (Suḥrillekha)*. Tr. into English by Ven. Lozang Jamspal and Ngawang Samten Chopel, Peter Della Santina. Delhi: Motilal Banarsidass.

KALUPAHANA 1995. Kalupahana, David J.: *Nāgārjuna's Moral Philosophy and Sinhala Buddhism*. Kandy: The Postgraduate Institute of Pali and Buddhist Studies.

KANGYUR 2005. *Nāgārjuna's letter to a Friend With Commentary by Kangyur Rinpoche*. Letter to A Friend by Nāgārjuna The Root Text. The Nectar-Like Words of The Teacher by Longchen Yeshe Dorje, Kangyur Rinpoche The Commentary Translated by the Padmakara Translation Group. Ithaca, NY: Snow Lion Publications.

KAWAMURA 1975. *Golden Zephyr. Nāgārjuna A Letter to a Friend with Mipham's Commentary: The Garland of White Lotus Flowers*. Translated from Tibetan by Leslie Kawamura. (Tibetan Translation Series 4.) Berkeley: Dharma Publications.

THARCHIN – ENGLE 1979. *Nāgārjuna's Letter. „Letter to a Friend” with a Comm. by the Venerable Rendawa, Zhon-nu Lo-drö*. Tr. by Geshe Lobsang Tharchin and Artemus B. Engle. Dharamsala: LTWA.

WENZEL 1886. Heinrich Wenzel: Bces pai phrin yig (Friendly Epistle), in *Journal of the Pali Text Society* (1886), 2–32.⁸⁵

⁸⁴ A legutóbb megjelent: Dr. C. T. Dorji, *Saint Nāgārjuna's Letter to Gautamīputra*, Prominent Publishers (Delhi 2001) fordítást még nem sikerült összehasonlítani a korábbiakkal.

⁸⁵ Előszőr németül: Heinrich Wenzel, *Suḥrillekha. Brief des Nāgārjuna an König Udayana* (Leipzig 1886), tr. from Tibetan.

2. Egyéb kanonikus források

- AJITAMITRA 1990. *Die Ratnāvalīṭikā des Ajitamitra*. Herausgegeben und erläutert von Yukihiro Okada. (Indica et Tibetica: Monographien zu den Sprachen und Literaturen des indo-tibetischen Kulturraumes, Bd. 19 . Nāgārjuna's Ratnāvalī, v. 2.) Bonn: Indica et Tibetica Verlag.
- AKBh Bhāṣyaṇ: *chos mngon pa'i mdzod kyi bshad pa* / D 4090, mngon pa, ku 26b1-khu 95a7.
- ANANDAJOTI 2004. *A Comparative edition of the Dhammapada. Pāli text with parallels from Sanskrit and Prakrit*. Edited together with A Study of the Dhammapada Collection by Ānandajoti Bhikkhu (2004/2548). Battaramulla: Neptune Connections. <http://www.ancient-buddhist-texts.net/Buddhist-Texts/C3-Comparative-Dhammapada/index.htm> (megtekintve: 2015. szept. 1.).
- ANANDAJOTI 2006. *Dhammapadapāli* PTS/BJT editions, Introduction to the Prosody by Ānandajoti Bhikkhu, Translations of Nārada and Buddhārakkhita. Word Index by verse numbers to Pāli 1–2, First Line and Gāthā Index to Pāli.
- CBETA. Chinese Buddhist Electronic Texts Association, <http://www.cbeta.org> (megtekintve: 2015. szept. 1.).
- CST4. *Chattasaṅgāyana Tipiṭaka*, CD-ROM, Version 4.0.
- FÓRIZS 2012. *Dhammapada*. Páli nyelvből fordította Fórizs László. 4. kiadás. Aruna Ratanagiri Buddhist Monastery, Harnham, Belsay, Northumberland: Aruna Publications.
- HAHN 1982. *Ratnāvalī / Rin chen 'phreng ba. Bstan 'gyur gtam yig nge* 147a–149a. Vol. 1., Basic Texts, Sanskrit-Tibetan-Chinese by Michael Hahn, Bonn: Indica et Tibetica Verlag.
- HUNTINGTON 1986. Huntington, Clair W., Jr.: *The Akutobhayā and Early Indian Madhyamaka*, vol. I–II, unpublished Ph.D. dissertation, University of Michigan (572 p.).
- MA 1912. Candrakīrti: *Madhyamakāvatārabhyāṣyaṇi*. Louis de La Vallée Poussin Bibliotheca Buddhica IX.
- OLDENBERG 1881. (Vin) *Vinaya Texts*. Translated from the Pāli by T. W. Rhys Davids and Hermann Oldenberg Part I The Pātimokkha The Mahāvagga, I–IV. (The Sacred Books of the East, XIII.) Oxford: The Clarendon Press.
- Śālist. *Śālistambasūtram*. In: P. L. Vaidya: *Mahayana-sutra-samgrahaḥ*, Part 1. (Buddhist Sanskrit Texts, 17), Darbhanga: The Mithila Institute, 1961, 100–106.
- SAT. *Samgaṇikīkṛtaṃ Taiśotripiṭakaṃ / Machine-readable text-database of the Taisho Tripitaka* (TAISHO SHINSHU DAIZOKYO) / 大正新脩大藏經テキストデータベース A The Association for Computerization of Buddhist Texts (ACBUT) oldala: <http://www.l.u-tokyo.ac.jp/~sat/index.html> (megtekintve: 2015. szept. 1.).
- UV D326. *ched du brjod pa'i tshoms* // D 326, mdo sde, sa 209a1–253a7.
- UV. *Udānavarga*. Hrsg von Franz Bernhard. Band I. Einleitung, Beschreibung der Handschriften, Textausgabe, Bibliographie. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen Philologisch-Historische Klasse, Dritte Folge Nr. 54.) Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

VALLÉE POUSSIN 1903. Vallée Poussin, Louis de La: *Mūlamadhyamakakārikās de Nāgārjuna avec la Prasannapadā*. (Bibliotheca Buddhica IV) St. Pétersbourg: Impr. de l' Académie impériale des sciences.

VEKERDI 1999. *Dhammapada: A Tan ösvénye*. Fordította: Vekerdi József. Budapest: Terebess.

3. Egyéb hivatkozott irodalom

BAUMGARDT 1977. Baumgardt, Ursula: *Geistliche Titel und Bezeichnungen in der Hierarchie des tibetischen Klerus. Unter besonderer Berücksichtigung der Ge-lug-pa-Schule*. (Opuscula Tibetana, Arbeiten aus dem Tibet Institute, Rikon, Zürich Fasc. 8.) Tibet Institute, Rikon, Zürich 1977.6 chos ,khor dgon/

DSDE DGE DPARMA 1976–1979. Digitális kiadás: TBRC = *The Sde-dge Mtshal-par Bka'-'gyur*. A facsimile edition of the 18th century redaction of Si-tu Chos-kyi-'byuñ-gnas prepared under the direction of H. H. the 16th Rgyal-dbañ Karma-pa. Delhi: Delhi Karmapae Chodhey Gyalwae Sungrab Partun Khang.

EOB. *Encyclopaedia of Buddhism*. Ed. G. P. Malalasekera. Colombo: Government of Sri Lanka and Lanka Bauddha Mandalaya, 1957–.

LINDTNER 1982. Lindtner, Christian: *Nagarjuniana*. Studies in the Writings and Philosophy of Nāgārjuna. (Indiske Studie, IV.) Copenhagen: Akademisk Forlag.

LINDTNER 1997 (1986). Lindtner, Christian: *Master of Wisdom. Writings of the Buddhist Master of Nāgārjuna*. Translations and Studies by Chr. Lindtner. [A Lindtner 1982: Nagarjuniana átszerkesztett kiadása, a Nāgārjuna műveinek a hitelességét tárgyaló bevezető nélkül.] Oakland, CA: Dharma Publishing.

NAKAMURA 1996 (1980). Nakamura Hajime: *Indian Buddhism. A Survey with Bibliographical Notes*. (Buddhist Tradition Series, 1.) Delhi: Motilal Banarsidass.

Pa. *A Comparative Analytical Catalogue of the Kanjur Division of the Tibetan Tripitaka 1–3*: Edited in Peking during the K'ang-hsi Era, and At Present Kept in the Library of the Otani Daigaku Kyoto. The Otani Daigaku Library, Kyoto, 1930–1932.

Pb. *A Comparative Analytical Catalogue of the Tanjur Division of the Tibetan Tripitaka 1–9*. Kept in the Otani University Library and At Present Reprinted under the Supervision of the Otani University, 9 vols., 1965–1997.

TSHONG 1992. *mnyam med tsong kha pa chen pos mdzad pa'i byang chub lam rim che ba bzhuks so// mtsho sngon mi rigs dpe skrun khang/ zi ling//*.

WILLEMEN 1974. Willemen, Charles: *Dharmapada. A Concordance to Udānavarga, Dhammapada, and the Chinese Dharmapada Literature*. (Etudes et Textes, No 3.) Bruxelles: Publications De L'Institut Belge des Hautes Etudes Bouddhiques.